

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת כי תצא תשפ"ב

כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת אלקים תלוי (כ"א. כ"ג)

פירש רש"י זלולו של מלך הוא שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו. ויש לדון האם המצוה של קבורת מת היא מצוה דבין אדם לחבירו או בין אדם למקום, ומכאן משמע דהוי בין אדם למקום משום זלולו של מלך, וכן מבואר בסנהדרין (דף מו:). שהאומר שלא יקברו אותו אין שומעין לו, מבואר דהוי מצוה למקום, אך באמת ברש"י שם פירש דהוא משום בזיון לקרוביו.

אמנם הרמב"ם (פ"ב מאבל הל"א) כתב את המצוה דצריך לקוברו דהוא משום מצות קבורה, ובגמ' בברכות (דף כ:). בסוגיא דכבוד הבריות מבואר שהסיבה שצריך לקוברו משום דאין חכמה ואין תבונה ואין עצה כנגד ה', והיינו משום דאיכא זלול במת, ומבואר דטעם הקבורה הוא משום בין אדם לחבירו, וצ"ע.

הקם תקים עמו (כ"ב. ד')

פירש רש"י הקם תקים זו טעינה. הגמ' בב"מ (דף לב:). נסתפקה באוהב לפרוק ושונא לטעון איזה מהן קודם, אי פריקה קודם דאיכא צער בע"ח או טעינה קודם כדי לכופ את יצרו, ומסקינן לכופ את יצרו עדיף, ויש להעיר דהרי צער בעלי חיים הוא איסור דאורייתא, ולכופ את יצרו הוא רק ענין, ומ"ט לכופ את יצרו עדיף.

ובמנ"ח (מצוה פ') ביאר דכמו שמוותר להשתמש בבהמה לצרכי האדם, ולא אמרינן דאיסור משום צער בעלי חיים, ה"נ בשביל תיקון המידות מותר ואין בזה צער בעלי חיים, [וכה"ג דן בנודב"י (תנינא יו"ד סי' י') שיהא מותר לצוד חיות כמשחק המלכים כיון דהוא צורכי האדם].

אמנם במשנת ר' אהרן ביאר כפשטות הגמ', דלכופ את יצרו עדיף מאיסור צער בעלי חיים, משום דמעלת תיקון המידות היא מצוה חמורה עד בכדי שדוחה איסור צער בעלי חיים.

ולא ילבש גבר שמלת אשה (כ"ב. ה')

איתא במכות (דף כ:). שהתולש שער לבן מזקנו עובר על לאו ד"לא ילבש", ויש לדון כשראוהו תלש שער לבן לשמעון, דשמעון ודאי לא עובר בלאו, דהעבירה היא התלישה והוא לא תלש, אמנם יש לדון האם ראוהו עובר בלאו, ונפק"מ אם יש לשמעון למונעו, [ושמעתי ממרן הגר"י זילברשטיין שליט"א מעשה באחד שהספר הוריד לו את השערות הלבנות, והמסתפר טען שאינו צריך לשלם כי סיפרו באיסור].

ולנערה לא תעשה דבר (כ"ב. כ"ו)

בתרגום יונתן בן עוזיאל כתב "ולעולימתא לא תעבדון מדעם, אלהין גברא יפטרנה מיניה בגטא", והיינו דצריך לגרשה בגט, וצ"ע מ"ט צריך לתת לה גט והרי היה באונס.

ובמשאת המלך הביא בשם מרן הרב מפוניבז' זצ"ל דחיישינן שמא תחילתה באונס וסופה ברצון, דאע"ג דאינה נענשת מ"מ נאסרת וצריכה גט, [ועיי"ש אריכות מהרמב"ם (ספח"מ שורש ח'), וע"ע בהפלאה בכתובות דף נא:].

ושלחה מביתו (כ"ב. כ"ט)

קיי"ל דמותר לגרש אשה בעל כרחה, ויל"ע מה המקור לזה, והנה גבי יפת תואר כתוב "והיה אם לא חפצת בה ושלחתה ונפשה", וכתב בתרגום יונתן בן עוזיאל דהוא ע"י גט, ומבואר שאחר שלקחה משלחה בגט, ומשמעות הפסוקים שם שהוא בעל כרחה.

וראית בשביה אשת יפת תאר וחשקת בה ולקחת לך לאשה (כ"א. י"א)

פירש רש"י לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, שאם אין הקב"ה מתירה ישאנה באיסור, אבל אם נשאה סופו להיות שונאה וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה לכך נסמכו פרשיות הללו.

הנה האדם התחיל בדבר קטן שנשא את השבויה, דאמנם שהקב"ה התירה לו אבל עדיין יש בזה עבירה קטנה, דהאדם צריך לקדש עצמו במותר לו, ובסופו להגיע לחטא גדול שהוא בן סורר ומורה שרוצח אנשים, ויש לנו ללמוד שלפעמים האדם מתחיל בעבירה קלה מאד, ויכול להגרר מכך לעבירה גדולה.

ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים (כ"א. י"ג)

באבן עזרא כתב וז"ל "י"א כי זה הבכי על אביה ועל אמה שלא התיחדו, ולפי דעתי שחייב כל אדם בשקול הדעת לכבד את אביו ואת אמו בחיים ובמות, וטעם ובכתה שתאבל עליהם כמשפט ישראלית כי היא מתיהדת אם נהרגו כאשר נשבית", ויש לעיין דכיון שהתגיירה והיא ישראלית אין זה אביה ואמה, ומאי טעמא חייבת בכבודם, וצ"ע.

כי תהיינה לאיש שתי נשים וכו' והיה הבן הבכור לשניאה (כ"א. ט"ו)

יש המביאים בשם הגר"א (בסי קול אליהו) דמדובר שגירש את אשתו השנואה ולקח אשה אחרת אהובה, ואשתו האהובה ילדה ולד ואחריה ילדה אשתו השנואה, דברור הדבר שאשתו השנואה התעברה קודם דהרי גרשה קודם שלקח את האהובה, ולכך כתבה התורה "והיה הבן הבכור לשניאה" דכיון שהתעברה קודם לכן בנה הוא הבכור.

ומבואר בדברי הגר"א שבכור נקרא בכור מהעיבור ולא מהלידה, וקשה דהרי מבואר שיעקב נוצר מטיפה ראשונה ועשו מהשניה, וא"כ מאי טעמא דעשו היה הבכור, [ואולי תאומים שאנן], ויל"ע בזה.

ובאמת היו שהכחישו הדבר שלא יצא כן מפי הגר"א זצ"ל, יעויין בהעמק דבר לנצי"ב זצ"ל שכתב "ולא אמרין לכל שמועה בשם רבינו הגר"א כי שקר העידו בשמו", והגר"ש קלוגר זצ"ל בחכמת שלמה (ח"י"מ סי' רע"ח) הביא ששמע דבר זה בשם הגר"ח מואלין זצ"ל, וגם כתב שלא מאמין שיצא דבר זה מפי הגר"א זצ"ל.

ביום הנחילו את בניו (כ"א. ט"ז)

יש לדון באופן שיהיה בן ויבם מי קודם, ומשכחת לה שיהיה בן ויבם, [אע"פ שבמקום שיש בן אין יבם], דהאב נאמן לומר זה בני, אבל לגבי לפטור את אשתו מיבום נאמן רק במקום שיכול לגרשה, דכיון דבידו לגרשה נאמן לומר שיש לו בן, ומעתה באופן שאינו יכול לגרשה ואמר זה בני ומת, דנאמן שהוא בנו לענין ירושה אך מ"מ אינו פוטר מיבום ויכולה להתייבם, ומעתה בכה"ג שיש בן ויבם יש לדון מי קודם וצ"ע.

ורגמהו כל אנשי עירו באבנים (כ"א. כ"א)

איתא בסנהדרין (דף עב. עב.) דנהרג על שם סופו שילסטם את הבריות, וקשה דהא רוצח דינו בסייף ולא בסקילה, וא"כ מ"ט בן סורר נסקל, וביאר בטעמא דקרא בשם המגיד מדובנא שיש רוצחים שראוי להם עונש סקילה, אלא דהעונש נקבע לפי הרוצח הרגיל והוא בסייף, וא"כ בן סורר שנידון על שם סופו ולבסוף יהיה רוצח שראוי ליתן לו סקילה, ולכן נסקל באבנים.

אמנם האחרונים הוכיחו מאונס ומפתה, דכתיב "לא יוכל לשלחה כל ימיו", והרי מדעתה מותר לגרשה, ועל כרחך דהדין לא יוכל לשלחה איירי כשמגרשה בעל כרחה, ומהא דבאונס יש איסור לגרשה בעל כרחה, מוכח שבכל אשה אפשר לגרשה בעל כרחה.

על דבר אשר לא קידמו אתכם בלחם ובמים וגו' ואשר שכר עליך וגו' (כ"ג. ה')

צ"ב מדוע "לא קידמו" כתוב בלשון רבים, ואילו "אשר שכר עליך" כתוב בלשון יחיד, ושמעתי לבאר דלא קידמו קאי בין על עמו ובין על מואב, ואשר שכר קאי רק על מואב, ועיין ברמב"ן שאפשר דלא קידמו קאי רק על עמו, ולפי זה לא מתיישב.

ומה שכתוב "ואשר שכר עליך" מקשים דהרי בלק ששכר את בלעם לא היה ממואב אלא מנסיכי מדין, וכבר עמד בזה המהר"יט בקידושין (דף סז:), ועיין בפרדס יוסף מה שכתב בזה.

ולא אבה ה' אלוקיך וגו' (כ"ג. ו')

ראיתי לבאר דמואב יטענו שהרי בלעם לא קלל לבסוף, וא"כ השכירות הוא מקח טעות, ולמה אמר אשר שכר עליך את בלעם, וע"ז אמר "ולא אבה ה' אלוקיך", והיינו דהוא באמת מצידו קילל, ורק הקב"ה הפך את הקללה לברכה, ונמצא דהשכירות קיימת.

מוצא שפתיך תשמור (כ"ג. כ"ד)

בנדריים (דף ט. ח.) איתא האומר אשכים ואשנה פרק זה אשנה מסכתא זו נדר גדול נדר לאלוקי ישראל, וכתב הר"ן דהאי נדר שבועה הוא שאין נדר לעשות, וקשה דהרי יש נדרי מצוה, וצ"ל דנדרי מצוה הוא רק בדבר שאינו חייב ולא בדבר שחייב וכאן הוא חייב ללמוד, ואף דמבואר בגמ' (ספ) דאי בעי פטר נפשיה בקר"ש, כבר כתב הר"ן דודאי מחוייב ללמוד כל הזמן, ורק דלא חשיב מושבע ועומד כיון שאינו מפורש בתורה, אבל מ"מ הרי הוא מחוייב ועל מה שהוא מחוייב לא שייך קבלה לדבר מצוה, וכן משמע בהעמק דבר (כאן) דהחויב דנדרי מצוה הוא רק על קבלה שהוא מתנדב, ולא על מצוות שהוא מחוייב.

כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך (כ"ג. כ"ה)

פירש רש"י בפועל הכתוב מדבר. מבואר שפועל שפועל בשדה מותר לו לאכול, ובגמ' ב"מ (דף צג.) איכא פלוגתא דרב ושמואל לגבי שומר בשדה, אם משמר כעושה מעשה ומותר לו לאכול או שאינו כעושה מעשה.

והנה להלן (כ"ה. ד') כתוב "לא תחסום שור בדישו", ויש לדון מה הדין כלב ששומר לגבי דין לא תחסום, אם משמר כעושה מעשה או לא, ומרן הגר"י אלישיב זצ"ל אמר שלכלב אין דעת לשמור, אלא רק כשאנשים מגיעים הוא נובח והאנשים מפחדים ממנו, אבל אי"ז מעשה שמירה.

ושנאה האיש האחרון (כ"ד. ג')

מבואר בגיטין (דף צ. ב.) דבזיווג ראשון מותר לגרש רק אם מצא בה ערות דבר, אבל בזיווג שני מותר אפילו אם הקדיחה תבשילו, ובטעם הדבר איתא בליקוטים על המשניות ע"פ המדרש שקודם שאדם נושא אשה אינו נקרא אדם, ורק ע"י הנישואין נקרא אדם, ולכך בזיווג ראשון שהיא עושה אותו

אדם, יכול לגרשה רק כשמצא בה ערות דבר, אבל בזיווג שני שנעשה אדם מקודם, אפשר לגרש אפילו בדבר כל דהוא. ולפי הטעם הנ"ל הכוונה בזיווג ראשון, זיווג הראשון של הבעל וכן הפשטות, אבל הגר"א כתב שדברי הגמ' הנ"ל מרומז בפסוקים כאן, דבתחילה (פסוק א') כתוב "אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר", וכאן כתוב "ושנאה האיש האחרון", ומבואר שאפילו דשנאה כל דהוא, ומבואר מדברי הגר"א שהוא זיווג שני של האשה, [וכ"כ בחידושי הר"ן בסנהדרין (דף כה.)].

ביומו תתן שכרו (כ"ד. ט"ו)

מסופר על החפץ חיים שבערב שבת הלך לטבול במקוה וחזר כשהוא בשמחה גדולה, ושאלוהו מה הענין הגדול ששמח כל כך על שטבל במקוה, דאמנם במשנ"ב בהלכות ט' באב (סי' תקנ"א ס"ק צ"ה) מזכיר את המנהג לטבול אבל מה הטעם לשמחה הגדולה, והשיב שלא משום זאת השמחה, אלא משום שלהגיע למקוה, שכר עגלון ושילם לו בזמן, ושמח שקיים את המצוה דביומו תתן שכרו.

ארבעים יכנו לא יוסיף (כ"ה. ג')

דעת חכמים (מכות דף כב.) דארבעים יכנו היינו ל"ט, ורבי יהודה חולק וס"ל דארבעים שלימות הוא לוקה, ושמעתי שיכול להיות אופן שעבר עבירות ויקבל מ' מלקות בין לר"י בין לרבנן, כגון שעבר ל"ט עבירות והיה גם שליח ב"ד ונתן לאדם אחר מ' מלקות, דלדעת רבנן עכשיו עבר בעבירה דלא יוסיף, דהוסיף להלקות עוד מכה, ולוקה ל"ט מלקות כפול ארבעים עבירות, ולדעת ר' יהודה עבר ל"ט עבירות, שבכל אחד לוקה ארבעים מלקות שזה גם ל"ט כפול ארבעים.

לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה (כ"ה. ד')

אין לוקין על לאו זה כיון שאין בו מעשה, וגם כשקונה משקולות אינו לוקה, ומקשים מאי שנא מחמץ דאע"פ שאין לוקין על כל יראה כיון שאין בו מעשה, מ"מ כתב הרמב"ם (פ"א מחמץ הל"ג) דהקונה חמץ בפסח לוקה דהוי מעשה, והביאור דבחמץ האיסור הוא מה שמחשיב את החמץ, ולכן כשקונה חמץ דהוי מעשה לוקה, משא"כ במשקולות האיסור הוא מה שיש לו משקולות, ולכן גם כשקונה לא חשיב מעשה ואינו לוקה.

אשר קרך בדרך (כ"ה. י"ח)

פירש רש"י משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה, אע"פ שנכוה הקרה אותה בפני אחרים. וצ"ע דהא איתא שעמלק בא עליהם מפני שרפו ידיהם מן התורה, וא"כ לא היה אמבטי רותחת והנראה בזה דהנה רש"י בשבת (דף מ:) כתב דאמבטי רותחת הוא כלי ראשון, דהיינו שהורידוהו מהאש, ומעתה מבואר היטב דכיון שרפו ידיהם מן התורה הרי הם כמו שהורידו את האמבטי מהאש, אך עדיין הוא רותח, [שו"ר במהר"ם חלאוה בפסחים (דף ל:)] שהכריח דעל כרחך אינו ע"ג האור, וז"ל "ואי ע"ג האור אין לך בן בליעל שירד לתוכה", והוא לימוד בשבילנו שיש ללמוד ללא היסח הדעת, שאם קצת מתחלשים אפילו שנשאר רותח מ"מ מיד בא עמלק ח"ו, וצריך ללמוד כמו יורה רותחת שאין מסירין מהאש.

ברכת מזל טוב נשגר קמיה

דידנו הרה"ג רבי שמעון שניידר שליט"א

תלמיד מובהק לרבינו שליט"א

אשר טורח למען תורת רבינו שליט"א ובפרט בהוצאת הגליון השבועי,

לרגל הולדת בתו בשעטר"מ,

יהי רצון שיזכה לגדלה לחופה ולמעש"ט ונחת ממנה ומכל יו"ח

כעתירת מערכת "רֵבֶד הַזְהָב"

לע"נ

הרבנית הצדקנית

מרת חנה שטיינמן ע"ה

אשת חבר ליבלחט"א

הגאון הגדול רבי שרגא שליט"א

נלב"ע י"ג אלול תשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.